

lattal foglalkozó jogszabály megalkotását tartja indokoltnak. Részletesen kimunkált normatervezetet olvashatunk a szóban forgó vizsgálat szabályozási variánsaként. Javaslati használhatók lehetnek hazai viszonylatban is, tekintettel arra, hogy a környezeti hatásvizsgálat részletes jogi szabályozásával mindeideig adós a magyar jogalkotás.

A VI. fejezet a környezetvédelmi ellenőrzés elméleti kérdéseit, az ezt megvalósító szervek rendszerét és hatáskörét elemzi az ipari termeléssel összefüggésben. E tevékenység két, egymástól elkülönült formában nyilvánul meg: az egyes ágazati ipari minisztériumok irányító munkájának egyik tevékenységi eleme, illetve a gazdaságirányítástól független ellenőrzés. Az utóbbi hivatott szolgálni az össztársadalmi környezetvédelmi érdekek érvényesülését. Ezen ellenőrzési forma ad lehetőséget továbbá a környezetvédelmi problémák egységes szemléletű megoldásához, elősegítheti az e téren alapvető fontosságú koordináció hatékony megvalósulását. Az e funkciót ellátni hivatott szervezeti háttér széttagoltságának ellentételezéseként – pozitív példaként – mutatja be és értékeli a Szovjetunió néhány köztársaságában létrehozott környezetvédelmi állami bizottságok tevékenységét.

A monográfia utolsó fejezete az ösztönzés kérdését vizsgálja a környezet jogi védelmének rendszerében. A szerző vázolja az ösztönzés szovjetunióbeli helyzetét, mely a mi viszonyainkhoz hasonlóan számos, a környezetvédelmi érdekek érvényesülését gátló elemet tartalmaz. Ennek feloldására megoldási javaslata nincs, ami érthető is, hiszen önmagában a jog eszközeivel az érdekkonfliktusok nem rendezhetők. A fejezet foglalkozik még a környezetvédelmi jogi felelősség alapvető formáival, érvényesülésével az iparban. Érdekes gondolatok olvashatók a környezetvédelmi tevékenységre ösztönzés pszichológiai aspektusairól a kötet utolsó oldalain.

Mint e rövid tartalmi ismertetésből is kiderül, igen érdekes, magas színvonalú, az elméletet és a gyakorlatot jól ötvöző munkát tükröz e monográfia. A választott bonyolult problémakör valamennyi kérdéséhez kritikus szemlélettel közelít, problémacentrikus, ugyanakkor következtetéseiben megalapozott, átgondolt. Hasznos olvasmány lehet mindazoknak, akik ma hazánkban a környezeti állapot romlásának megállításán fáradoznak mind az irányítás, mind a tudományos kutatás területén.

BENKŐNÉ LODNER DOROTTYA

ERDŐSI FERENC: A TÁRSADALOM HATÁSA A FELSZÍNRE, A VIZEKRE ÉS AZ ÉGHAJLATRA A MECSEK TÁGABB KÖRNYEZETÉBEN

Akadémiai Kiadó, Bp. 1987. p. 228

A hosszas nyomdai átfutás miatt a szakma is nagy érdeklődéssel várta ezt a könyvet. Ez azzal is magyarázható, hogy ritkán jelent meg eddig hasonló mű, azok is csak „kis területre, területegységre korlátozták vizsgálataikat, tárgyalták fel az antropogén hatásokat az egyes szférákra és dolgozták ki ezen hatások komplex területi rendszerét”, illetve csak egy-egy geoszféra gyakorolt társadalmi hatásokkal foglalkoztak.

A könyv szerzője ERDŐSI FERENC, az MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézetének osztályvezetője, aki a Tér és társadalomban megjelent közlekedésföldrajzi írásával nem ismeretlen az olvasók előtt.

Az író jelentős adatgyűjtésre, dokumentációra és nagy szakirodalmi ismeretekre támaszkodva alapos és színvonalas elemzést végzett. Ez a munka korszerű szemlélettel mutatja be a társadalom és a természet kapcsolatát, így alapvető mű lehet az „egységes” földrajzi szemlélet kialakításában.

A könyv négy fő fejezetre oszlik.

Az első fejezetben a szerző célul tűzi ki, hogy elemezze a társadalmi termelés néhány ágának az egyes geoszférákra gyakorolt hatását, értékelje a lényeges és tartósnak ígérkező változások gazdasági következményeit, meghatározza a természeti viszonyokban bekövetkező változás intenzitását és dinamikáját, a geoszfé-

rák és kiváltó tényezők szerint, továbbá kísérletet tegyen a változások területi rendszerének felvázolására. Ezen kívül az a cél is vezérli, hogy „munkánk dimenzióiban is megfeleljen a területi tervezést megalapozó regionális kutatások elvárásainak, a területi tervezésben való hasznosíthatóság követelményeinek” – írja a 8. oldalon.

A vizsgálat a Dráva–Kapos–Hidas-patak, a Sió-torkolat, illetve a Dunától a Gyöngyös-patak nyugati ágáig tartó területre – *tehát nem egy tájegységre* – terjed ki. Az elemzéseket – ahol lehetőség volt rá – a római kortól napjainkig elvégezte. Természetes, hogy részletesebben az utóbbi 100-150 év felszín, vizeket és éghajlatot befolyásoló antropogén hatásait vizsgálta.

A bevezetésben leírja a mezo- és makroszintű területi egységekre alkalmazott módszereket: a forrásmunkák, a régi, még használható térképek elemzését, a terepmunkát, a kísérleteket, az alaptérképek készítését és felhasználását, illetve a későbbi fejezetekben statisztikai, kartografikus és összehasonlító módszerekről tesz említést.

A második fejezetben a szerző az antropogén beavatkozások hatásának hazai és külföldi vizsgálatairól, kutatástörténeti előzményeiről ír. A Ritter-tanítványoktól egészen napjainkig követhetjük nyomon a geográfusok egy csoportját, akik antropogén geomorfológiai kutatásokat is végeztek. Az 1970-es évektől a Római Klub jelentése nyomán Magyarországon is fokozódott a földrajztudomány érdeklődése a környezeti problémák iránt. A könyv írója szerint „miként a tájra, úgy az egész környezetre vonatkozóan egyre inkább az az álláspont alakul ki, hogy nemcsak lehetséges, hanem egyenesen kívánatos, hogy komplex szemlélettel vizsgáljuk az adott terület egységeket, mert a természet, s a gazdaságföldrajz a maga területén csak a kérdés egyik oldalát látja, de a táj vagy a földrajzi környezet egymásba fonódó, egymást feltételező természeti és gazdasági potenciálját csak közös munkával lehet feltárni”. Ez a rövid summázata a második fejezetnek, s egyben a könyv egyik alapvető tartalmi mondanivalója is.

A következő fő fejezet ritkaságszámba menő részletességgel elemzi a vizsgált régió földrajzi környezetének állapotát. Közel 130 oldalon, 63 ábra, 15 táblázat és a 62 kép segítségével mutatja be a termelés főbb ágazatainak hatását a környezetre és néhol a be-

következett változások visszahatását is a társadalmi-gazdasági viszonyokra. Az első részben a bányászat szerepével – ezen belül is először a szénbányászattal és ennek hatásaival foglalkozik. Bemutatja a hányókon megfigyelhető morfológiai formákat és hatótényezőket is. Fontos megállapítása, hogy a természetes körülmények között végbemenő folyamatok megfigyelésekor a valóságot pontosabban tükröző ismereteket nyerhetünk, mint kísérletkor. Saját mérései alapján – melyek időtartama 4-8 év – mutatja be az alábányászás következtében berogyott formák fejlődését is.

A morfológiai értékelés után a bioszféra más területein veszi sorra a változásokat. Érdekes, hogy míg az ország síkvidékein (különösen a Tiszántúlon) a talajvíz szintjének emelkedését tapasztaljuk a csökkenő talajvízkivétel és a növekvő rétegvízfelhasználás illetve a csatornázottság hiánya miatt, addig a bányaterületeken és környékén talaj- és rétegvízszünyedés következett be. Ennek egyéb vonatkozásait más magyarországi példából is ismerhetjük (Hévíz, Tapolca, Budapest). A szerző 1964–1967 években szisztematikusan kiválasztott időjárási helyzetekben végzett mérései alapján nyerhetünk képet a bányászatnak a helyi klímára gyakorolt hatásáról.

A következőkben foglalkozik az uránércbányászattal. „Sajnos” – ahogy a szerző is írja – „...állambiztonsági érdekek miatt az uránbányászat más környezeti hatásairól nem áll rendelkezésünkre sem adat, sem fénykép, sem térkép”. Pedig jó lenne foglalkozni ezzel a kérdéssel is, hiszen köztudott, hogy napjainkban a közvélemény figyelme egyre inkább a jelen és a jövő nagy energiaforrása felé fordul, amely hatalmas lehetőségeket, de borzasztó veszélyeket is magában rejt.

Végül a térben kevésbé koncentrált építőanyag-kitermelésről ír.

Nyilvánvaló, hogy az ember által előidézett környezetmódosulás visszahat a társadalomra. Fontos szempont, hogy a már lemult bányák területén megszervezzék az újrahasznosítást, „amely nem merülhet ki a mező- és erdőgazdálkodási igénybevétellel, lehetőség nyílhat idegenforgalmi hasznosításra is”.

A fejezet következő részei a közlekedés, a zárt települések, a mező- és erdőgazdálkodás és a vízrendezés hatásaival és következményeivel foglalkoznak. Az előzőektől eltérve ebben a részben már a vizsgált terület egészéről kaphatunk tájékoztatást, amelyben mezo- és

makroléptékű vizsgálati módszereket alkalmaz a szerző. Megállapítása szerint az emberi települések – különösen a nagyvárosok okozta környezetváltozás hatása mindhárom szférában jelentős. Rámutat arra, hogy a közlekedési pályák építése viszonylag kis területsávon, de annál számottevőbb anyagkicszerélődéssel járt. Kiemeli, hogy a mezőgazdaság különböző ágai (a szőlőművelés, birkalegettetés és a földművelés, stb.) különböző kitettségi helyeken, más-más módon, de mégis komplexen hatnak a lejtők lepusztulására és a korrelatív üledékek felhalmozódására. Feltétlenül figyelemre méltó a terület határvonalait képező Duna és Dráva hosszának felére csökkenése és az, hogy az utóbbi évtizedekben már ezen a területen találjuk a hazai halastavak és víztározók közel egyharmadát.

A negyedik fejezet – a szintézis – az antropogén hatások főbb jellegzetességeinek a leírásával kezdődik. *Fontos megállapítás, hogy mindenféle antropogén beavatkozás a „társadalmi gazdasági alakulat igényeinek megfelelően*

alakul”. Területenként rendszerezi az antropogén folyamatokat és azok következményeit. Kár, hogy a szintézisben tényszerűen közölt, feltehetően becslés alapján történt megállapításokat nem fejti ki bővebben, így ezek megértése nehézséget okoz.

Végül a PÉCSI M.–SOMOGYI S.–JAKUCS P. által 1972-ben közölt tájtipológiai rendszer bontásával az antropogén hatások komplex területi típusait ökológiai alapokra épülő rendszerbe foglalja.

A könyvet hét oldalnyi forrásmunka és közel 30 oldalas függelék zárja, amely tartalmazza az egyes ábrákhoz tartozó jelkulcsokat is.

E gazdagon illusztrált, nagy adatbázisra épülő, az ismereteket jól rendszerező, korszerű mondanivalójú átfogó munkát a környezeti problémák iránt érdeklődő olvasók, kutatók, területi tervezők és földrajztanárok egyaránt haszonnal forgathatják.

CSORDÁS LÁSZLÓ

GEMEINDEN IN DER WIRTSCHAFTSPOLITIK

(Krista West szerk.)

(A kommunális pénzügy- és gazdaságpolitika lehetőségei és korlátai lassuló gazdasági növekedés mellett. Kommunalwissenschaftliches Dokumentationszentrum. Wien, 1985. 98 p.)

A bécsi Kommunalwissenschaftliches Dokumentationszentrum (KDZ) kiadványainak sorát gazdagítja a fenti címet viselő könyvecske. Az Intézet fennállásának 15 éves évfordulója adott alkalmat a konferencia megrendezésére, majd az ott elhangzott előadások egy kötetben történő megjelentetésére. Ausztria és a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi, illetve községi vezetői, valamint a téma elméleti szakemberei gyűltek össze. A tanácskozás témája a községnek¹ a helyi és az állami gazdaságpolitikában betöltött szerepe volt. A téma időszerűségét – úgy vélem – nem szükséges külön indokolni. Éppen ezért helyénvalónak érzem a magyar viszonyokkal való összehasonlítást és némi kitekintést.

Az előadások elméleti kiindulópontja a köz-

ségek, mint helyi önkormányzatok pénzügyi és egyúttal gazdaságpolitikai mozgásterének a hetvenes évektől kezdődő, majd a nyolcvanas években fokozódó beszűkülése.

Az előadók többsége a krízishelyzet kialakulását az olajárrobbanások időpontjához kötötte. Napjainkra pedig Keleten és Nyugaton is jellemzővé vált a helyi bevételi források apadása, anélkül, hogy a helyi feladatok csökkentek volna.

A szerzők a községek pénzügyi mozgásterének visszaszerzésének lehetőségeit kutatják; érzékelik mind szövetségi, mind regionális viszonylatban a területi különbségek elmélyülését; vizsgálják – megváltozott feltételek között – a községi szolgáltatások és a gazdasági támogatási rendszer helyzetét; taglalják a foglal-